

Rapport

efter kvalitetsgranskning av modersmålsunder-
visning och tvåspråkig undervisning i de nation-
ella minoritetsspråken i Sverigefinska skolan i
Stockholms kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Sverigefinska skolan i Stockholm

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av undervisning i de nationella minoritetsspråken under hösten 2011. De nationella minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Modersmålsundervisning är undervisning i det språk som elevens vårdnadshavare har som modersmål. För att en elev ska vara berättigad till modersmålsundervisning krävs att språket är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet och att eleven har grundläggande kunskaper i det. När det gäller modersmålsundervisning i ett nationellt minoritetsspråk ska sådan undervisning erbjudas även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet. En huvudman är skyldig att anordna modersmålsundervisning i de nationella minoritetsspråken även om antalet elever som önskar sådan undervisning understiger fem.

Tvåspråkig undervisning kan anordnas i årskurserna 1-6 för elever som har ett annat språk än svenska som dagligt umgängesspråk. För elever med finska som umgängesspråk får tvåspråkig undervisning även anordnas i årskurserna 7-9. Den tvåspråkiga undervisningen ska anordnas så att högst hälften av den sammanlagda undervisningstiden sker på umgängesspråket. Undervisningen ska då planeras så att undervisningen på svenska successivt ökar under utbildningstiden.

Granskningen av Sverigefinska skolan i Stockholm ingår i detta projekt. Sverigefinska skolan besöktes den 8-9 september. Ansvariga inspektörer har varit utredarna Åsa Permén och Eva Lantéli. I denna rapport redovisar inspektörerna iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av undervisningen i nationella minoritetsspråk genomförs i två delar. I 34 kommuner och 68 grundskolor granskas undervisningen i nationella minoritetsspråk. I en andra del granskas tvåspråkig undervisning där fem skolor med tvåspråkig undervisning ingår. När kvalitetsgranskningen

Rapport

2011-10-20

2 (26)

Dnr 40-2011:2523

är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande rapport. För de kommuner och tvåspråkiga skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden i andra kommuner och skolor. Det enskilda beslutet som fattats för respektive kommun eller skola kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Sverigefinska skolan i Stockholm

Sverigefinska skolan i Stockholm är en fristående skola belägen i centrala Stockholm. Skolan startade 1990 och huvudman för verksamheten är Sverigefinska skolan i Stockholm AB. Skolan omfattar förskola, förskoleklass, grundskola år 1-9, fritidshem, särskola och träningssärskola. Skolan leds av en rektor. Biträdande rektorer finns på deltid för årskurs F-6 respektive 7-9. Förskole- och fritidsverksamheten leds av en biträdande chef på deltid. Enligt skolans egna uppgifter finns 370 elever på skolan, fördelade på 14 klasser och 52 personal. Skolan bedriver tvåspråkig undervisning i finska och svenska. Målet är, enligt skolans språkpolicy, att göra eleverna tvåspråkiga och att värna om finsk, svensk och sverigefinsk kultur.

Sverigefinska skolan i Stockholm följer svensk läroplan och har svenska kursplaner. Genom hela studiegången undervisas eleverna 50 procent på finska och 50 procent på svenska, men fördelningen av språken varierar beroende på skolår. I de tidigare åldrarna sker undervisningen främst på finska för att successivt övergå till mer svenska. I årskurs 8 och 9 sker merparten av undervisningen på svenska. Eleverna har också möjlighet att förstärka sina kunskaper i finska, svenska eller engelska genom att välja det som språkval. Skolan erbjuder modersmålsundervisning för de elever som talar ytterligare ett språk hemma.

Enligt skolans egna dokument öppnar tvåspråkigheten dörren till två språk och två kulturer. På hemsidan beskrivs flerspråkigheten som en tillgång. Granskningen visar att såväl elever som personal upplever en stolthet över att vara tvåspråkiga och tillhöra två kulturer. På Sverigefinska skolan firas finska och svenska högtider och traditioner i syfte att lyfta fram fördelarna med att vara tvåspråkig och bi-kulturell. Lärarna fungerar som tvåspråkiga förebilder och uppmuntrar eleverna att använda både svenska och finska.

På skolan finns en elev med romsk bakgrund som har anmält intresse och får undervisning i romani chib. Enligt rektorn har den romska föräldern uppgivit att det finns ytterligare fyra romska elever på skolan. Dessa har dock inte uppgett sin språkbakgrund eller att de är intresserade av undervisning på sitt nationella minoritetsspråk.

Resultat

Organiseras och genomförs tvåspråkig undervisning på de nationella minoritetsspråken så att undervisningen främjar elevernas språk-, kunskaps-, och identitetsutveckling?

4.1 Har rektorn och personalen den kunskap som krävs för att bedriva tvåspråkig undervisning?

Syftet med frågeställningen är att undersöka den pedagogiska personalens kunskap om tvåspråkig undervisning, då den är direkt avgörande för kvaliteten på undervisningen. Frågeställningen avser även att belysa rektorns och personalens kunskap om de nationella minoriteternas rättigheter samt betydelsen av modersmål för elevers kunskapsutveckling och skolframgång.

Granskningen visar att Sverigefinska skolan präglas av tvåspråkighet. Vid verksamhetsbesöken observeras att både svenska och finska talas av såväl elever som personal under lektionstid och på raster. Rektorn uppger att skolan har en medveten strategi för språkutveckling i båda språken och att skolans språkutvecklingspolicy är väl förankrad hos personalen. Av dokumentanalys och intervjuer framkommer att alla lärarna, med några få undantag, är tvåspråkiga i svenska och finska. Många av dem har också egen erfarenhet av att vara tvåspråkiga i en enspråkig miljö, en erfarenhet de delar med sina elever.

Av intervjuer och verksamhetsbesök framkommer att de flesta lärare har stor kunskap om tvåspråkighet, vilket kommer till uttryck i deras undervisning. Exempel på detta är att lärarna konsekvent använder sig av båda språken för att förstärka kunskapsutvecklingen hos eleverna. Detta görs enligt lärarna mycket medvetet beroende på vilket språk den enskilda eleven behöver utveckla. Vidare observerade inspektörerna att det finns ett fokus på språkutveckling i alla ämnen. I både matematik- och kemiundervisningen till exempel användes centrala begrepp på båda språken. Lärarna uppger i intervjun att de fått kompetensutveckling i tvåspråkighet, vilket enligt flera lärare fått dem att förändra sitt arbetssätt i klassrummet. Av intervjun med rektorn framgår att också hon har lång erfarenhet av och kunskap om tvåspråkighet, något som enligt forskningen har stor betydelse för den pedagogiska utvecklingen på skolan.

Enligt rektorn har inte all personal lärarutbildning. Det finns också personal som undervisar för åldrar de inte har utbildning för. Dock framgår av intervjun med rektorn att dessa lärare erbjuds vidareutbildning. För närvarande är det

Rapport

2011-10-20

4 (26)

Dnr 40-2011:2523

två lärare som kompletterar sin utbildning till lärare. Det finns också enstaka lärare på skolan som är enspråkiga. Anledningen enligt rektorn är att eleverna också behöver möta ett enspråkigt undervisningssätt då det är vad de flesta elever kommer att möta efter grundskolan.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att rektorn liksom de flesta lärarna har både erfarenhet av och kunskap om tvåspråkighet. Skolan har också en medveten strategi för språkutveckling i båda språken.

4.2 Är den tvåspråkiga undervisningen en del av skolans systematiska kvalitetsarbete?

Denna frågeställning syftar till att belysa hur den tvåspråkiga verksamheten följs upp och utvecklas med fokus på språkets betydelse för elevernas kunskaps- och identitetsutveckling. Rektorn behöver se till att det bedrivs ett systematiskt kvalitetsarbete där också lärarna deltar, i syfte att säkerställa en hög kvalitet på den tvåspråkiga utbildningen.

I Skolinspektionens granskning 2006, liksom i den granskning som genomfördes av Stockholms stad 2009, får skolan kritik för brister i det systematiska kvalitetsarbetet. Vidare framgår av Skolverkets statistik att elevernas resultat sjunkit de senaste fem åren. Detta trots att tvåspråkig undervisning enligt forskning är gynnsamt för tvåspråkiga elevers kunskapsutveckling och skolframgång. Rektorn uppger i intervjun att hon, sedan hon kom till skolan för ett och ett halvt år sedan, arbetat med att utveckla det systematiska kvalitetsarbetet. Av kvalitetsredovisningen framgår att det finns fastlagda rutiner för uppföljning och utveckling av verksamheten. Enligt författningarna är det rektorns ansvar att det bedrivs ett systematiskt kvalitetsarbete med utgångspunkt i de mål som anges i läroplan och kursplaner. I detta arbete ska både lärare och elever delta. Dokumentanalyser visar också att den lokala arbetsplanen för 2010/2011 innehåller tydliga målformuleringar och strategier för utveckling. Men enligt rektorn är alla rutiner ännu inte helt etablerade på skolan.

Av den lokala arbetsplanen framgår att skolan formulerar fem utvecklingsområden varav ett är "Tvåspråkighet – kulturidentitet". Enligt intervjuer med lärarna finns en uttalad ambition från skolans sida att elevernas tvåspråkighet ska utgöra en resurs i alla ämnen och bidra till goda resultat. Uppföljning och analys av elevernas språkutveckling genomförs på individnivå. Rektorn och lärarna uppger i intervjuer att de använder sig av kontinuerliga språkanalyser och lästester för att kunna följa upp elevernas språkkunskaper och utveckla undervisningen. Dock framgår av intervjuer och dokumentanalys att någon analys inte görs av språkets betydelse i förhållande till elevernas kunskapsut-

veckling. Att det saknas en medveten strategi om hur elevens tvåspråkighet kan gynna barns lärande. Enligt rektorn leder inte alltid de individuella kartläggningarna och uppföljningarna till en vidare analys av språkets betydelse i syfte att stödja elevernas kunskapsutveckling.

Vidare framkommer att rektorn begär in terminsplaneringar av lärarna. I dessa ska varje lärare uppge ämnets innehåll, hur det ska konkretiseras och följas upp, men också hur lärarna planerar att fördela tiden mellan språken och lyfta fram tvåspråkighetsaspekten i sin undervisning. Skolinspektionens inspektörer fick vid besöket på skolan även ta del av sådana planeringar.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att Sverigefinska skolan behöver arbeta ytterligare med att utveckla, förankra och etablera rutiner för det systematiska kvalitetsarbetet. I detta arbete behöver både lärare och elever i högre grad delta. Dessutom behöver uppföljning och analys göras av språkets betydelse i förhållande till elevernas kunskapsutveckling.

4.3 Främjar den tvåspråkiga lärandemiljön elevernas språk- kunskaps- och identitetsutveckling?

Syftet med denna frågeställning är att undersöka om lärarna på ett medvetet sätt arbetar för att införliva elevernas bakgrund och erfarenheter i undervisningen. Vidare undersöks om lärarna utgår från en medveten pedagogisk idé om tvåspråkighet som resurs för elevernas kunskaps- och identitetsutveckling som omsätts i praktisk handling.

Granskningen visar att ett språkutvecklande arbetssätt genomsyrar undervisningen. Av verksamhetsbesöken framkommer att eleverna ges rika tillfällen att utveckla såväl det svenska som det finska språket genom medvetna och pedagogiska strategier som löper från förskoleklass och uppåt. Centrala begrepp förekommer på båda språken, eleverna kan själva välja vilket språk de vill arbeta med medan lärarna medvetet använder det språk som eleverna behöver förstärka. Som exempel kan nämnas att många elever, enligt intervjuer med rektorn och lärarna, bättre behärskar det svenska språket. Verksamhetsbesöken visade att läraren i exempelvis matematik undervisade på finska. Om eleverna frågade på svenska så svarade läraren på finska. När läraren tilltalade eleven på finska blev resultatet vid flera tillfällen att eleven ifråga också svarade på finska.

Eleverna ges också möjlighet att i undervisningen ta del av både svensk och finsk kultur. Enligt rektorn och lärarna är det en viktig del för att utveckla elevernas identitet som tvåspråkiga. Verksamhetsbesöken visade t.ex. hur en lärare beskrev svenska traditioner för eleverna och introducerade ett läsprojekt

Rapport

2011-10-20

6 (26)

Dnr 40-2011:2523

om Astrid Lindgren. Tidigare har de enligt läraren arbetat med ett sagotema om Mumindalen. I en annan klass sjöng man tillsammans som ett sätt att träna och utveckla ordförrådet. Svenska och finska sånger blandades och det var hela tiden barn som igenkännande och glatt stämde in i sångerna.

I intervjuer med eleverna uppger de att användningen av både svenska och finska gynnar deras lärande. Genom att undervisning och lärande sker på båda språken parallellt menar eleverna att det blir en upprepning som gör att de lär sig bättre. De behöver hela tiden tänka exempelvis matematik, kemi och geografi på båda språken, något som också Skolinspektionen uppmärksammade under verksamhetsbesöken. I några ämnen finns läroboken på både svenska och finska och eleverna kan välja vilken de vill använda. I andra ämnen finns endast läroboken på ett språk. Eleverna uttrycker att de finska läroböckerna ställer högre krav på dem, vilket de ser som positivt. Enligt lärarna är de finska läroböckerna dels skrivna för enspråkiga elever, vilket gör dem språkligt svårare. De är enligt dem också skrivna med utgångspunkt i en annan pedagogisk tradition jämfört med den svenska, vilket ställer krav på lärarna att berätta och förklara mer än när svenska läroböcker används.

Av verksamhetsbesöken framgick också att undervisningsmönster och pedagogik varierar. Observationer av undervisningen för elever i de yngre åldrarna visade flera exempel på dialogiska klassrum och individualiserad undervisning där eleverna är aktiva och har möjligheter att påverka arbetssätt och innehåll. Däremot uppmärksammades att undervisningen för äldre elever i högre grad utmärks av att läraren tar det mesta talutrymmet. Observationerna visade att elevernas medverkan i undervisningen är begränsad liksom deras ansvar och inflytande över sitt lärande.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att den tvåspråkiga lärmiljön har en positiv inverkan på elevernas lärande i svenska och finska. Den tvåspråkiga lärmiljön bidrar också till att stärka elevernas tvåspråkiga identitet. Däremot bedömer Skolinspektionen att Sverigefinska skolan behöver utveckla en tvåspråkig lärmiljö där eleverna i de högre åldrarna tillåts ta en mer aktiv del i sitt lärande i syfte att förbättra elevernas kunskapsutveckling och måluppfyllelse.

4.4 Hur organiserar, genomför och följer skolan upp elevernas behov av särskilt stöd?

Tvåspråkig undervisning har visat sig framgångsrik när det gäller elevers språk- kunskaps- och identitetsutveckling. Här undersöks om eleverna får det stöd som de har rätt till och i vilken mån det är anpassat efter varje enskild elevs behov.

Enligt dokumentanalysen finns rutiner för särskilt stöd och åtgärdsprogram. I intervjun med rektorn framkommer att både svenska och finska som andraspråk erbjuds liksom särskilt stöd i båda språken. På skolan finns två tvåspråkiga speciallärare, en för elever i F-6 och en för elever i de högre åldrarna. Det finns också en särskild undervisningsgrupp för elever med särskilda behov.

Enligt skolans kvalitetsredovisning 2010/2011 och intervjun med rektorn framkommer att pedagogiska utredningar görs i samråd med berörd elev och vårdnadshavare. Rektorn fattar sedan beslut om eventuellt åtgärdsprogram ska utarbetas. Enligt de intervjuade eleverna får de det stöd och hjälp de behöver.

Granskningen visar att stort fokus läggs på elevernas språkutveckling som en grund för lärande och kunskap. Rektorn betonar att språkutveckling är en bidragande orsak till höjd kunskap och att skolans språksatsning i de lägre åldrarna kan ses som ett generellt stöd på skolan. Enligt lärarna utvärderas elevernas språkkunskaper i svenska och finska två gånger per termin. Som exempel kan nämnas att skolan använder sig av LUS (läs – och utvecklingsschema) för att bedöma elevers läsutveckling. De nationella proven i svenska utgör också, enligt rektorn, utgångspunkt för att uppmärksamma elever med läs- och skrivsvårigheter. Språklärarna beskriver att de har en så kallad språkportfolio för varje elev där man fyller i vilket språk eleven talar hemma, vilket som är det starkaste språket och kunskapsnivå i svenska och finska. Läraren ansvarar för att följa upp och bedöma elevens språkutveckling och vid behov utarbeta åtgärdsprogram.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att Sverigefinska skolan har fungerande rutiner för att genomföra stöd i båda språken och följa upp elevernas behov av särskilt stöd.

Rapport

2011-10-20

8 (26)

Dnr 40-2011:2523

Syfte och frågeställningar

Syftet med kvalitetsgranskningen är att undersöka hur kommunerna informerar om rätten till samt fullgör sin skyldighet att erbjuda undervisning i de nationella minoritetsspråken enligt skollag och skolförordning. I syftet ingår också att granska tvåspråkig undervisning på de nationella minoritetsspråken.

Granskningen har utgått från följande frågeställningar:

1. Fullgör kommunen sin skyldighet att erbjuda undervisning i de nationella minoritetsspråken enligt de krav som ställs i författningarna?
2. Ges de elever som har behov av det studiehundledning på modersmål i de nationella minoritetsspråken?
3. Beaktar kommunen möjligheten att använda tvåspråkig undervisning?
4. Organiserar och genomförs tvåspråkig undervisning på de nationella minoritetsspråken så att undervisningen främjar elevernas språk-, kunskaps- och identitetsutveckling?

Ett särskilt fokus har ägnats romska elever och vilka förutsättningar dessa elever ges att delta i undervisning i romani chib.

I Sverigefinska skolan har granskningen skett enbart utifrån frågeställning nummer 4.

Metod och material

Granskningen av tvåspråkig undervisning på nationella minoritetsspråk omfattar fem grundskolor i fyra kommuner. Granskningen av den tvåspråkiga undervisningen i Sverigefinska skolan i Stockholms stad har genomförts med flera olika metoder. Förutom analys av inskickade dokument har intervjuer genomförts med rektorn, med lärare och med elever. Dessutom har inspektörerna genomfört ett flertal observationer av den tvåspråkiga undervisningen.

En webbenkät besvaras också av lärarna i de granskade skolorna. Resultatet av enkäten kommer att utgöra underlag i den övergripande rapporten. Med anledning av det särskilda fokus som riktas mot den romska minoriteten genomförs också gruppintervjuer med romska elever och föräldrar som bor i kommuner som ingår i granskningen. Även detta material kommer enbart att ingå i den övergripande rapporten.

Kvalitetsgranskning modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken

Författnings- och forskningsstöd modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i nationella minoritetsspråk

Organiseras och genomförs tvåspråkig undervisning på de nationella minoritetsspråken så att undervisningen främjar elevernas språk-, kunskaps- och identitetsutveckling?

Ges eleverna i den tvåspråkiga undervisningen förutsättningar att nå minst kunskapskraven?

Denna frågeställning syftar till att undersöka huruvida elever i den tvåspråkiga undervisningen når minst kunskapskraven. Forskning visar att tvåspråkig undervisning är en central framgångsfaktor för elevers kunskapsutveckling. Här undersöks även hur lärarna stödjer och följer upp den enskilda elevens utveckling.

Inom detta område granskas följande:

Resultaten på nationella prov i årskurs 3 och 5 de senaste 3-5 åren.

Elevernas genomsnittliga meritvärde i åk 9 de senaste 3-5 åren.

Andelen elever med fullständigt slutbetyg de senaste 3-5 åren.

Skillnader i ämnesbetyg och variationer mellan ämnen de senaste 3-5 åren.

Deltagande och resultat i de obligatoriska nationella proven de senaste 3-5 åren Behörighet till nationellt program de senaste 3-5 åren.

Jämförelse mellan de tvåspråkiga elevernas kunskapsresultat och enspråkiga klasser i samma skola om detta finns, liksom med riket. (ingen kritik ges, kunskapsresultaten redovisas som en del i helhetsbedömningen).

Elevernas kunskapsutveckling utvärderas regelbundet i samtliga ämnen utifrån kursplanernas krav (4 kap. 3-7 §§ och 10 kap. 12-13 §§ skollagen, Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar).

Rapport

2011-10-20

10 (26)

Dnr 40-2011:2523

Det finns en fortlöpande kontakt med hemmet om elevens studieresultat och utvecklingsbehov (3 kap. 4 § och 10 kap. 12-13 §§ skollagen, Lgr 11, 2.7 Bedömning och betyg, Riktlinjer).

Författningsstöd:

Skollagen (2010:800)

3 kap. Barns och elevers utveckling mot målen

Information om barnets och elevens utveckling

4 § Eleven och elevens vårdnadshavare och vårdnadshavare för ett barn i förskolan ska fortlöpande informeras om elevens eller barnets utveckling.

4 kap. Kvalitet och inflytande

Huvudmannanivå

3 § Varje huvudman inom skolväsendet ska på huvudmannanivå systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen.

Enhetsnivå

4 § Sådan planering, uppföljning och utveckling av utbildningen som anges i 3 § ska genomföras även på förskole- och skolenhetsnivå. Kvalitetsarbetet på enhetsnivå ska genomföras under medverkan av lärare, förskollärare, övrig personal och elever. Barn i förskolan, deras vårdnadshavare och elevernas vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i arbetet. Rektorn och förskolechefen ansvarar för att kvalitetsarbete vid enheten genomförs enligt första och andra styckena.

Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet

5 § Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet enligt 3 och 4 §§ ska vara att de mål som finns för utbildningen i denna lag och i andra föreskrifter (nationella mål) uppfylls.

Dokumentation

6 § Det systematiska kvalitetsarbetet enligt 3 och 4 §§ ska dokumenteras.

Åtgärder

7 § Om det vid uppföljning, genom klagomål eller på annat sätt kommer fram att det finns brister i verksamheten, ska huvudmannen se till att nödvändiga åtgärder vidtas.

10 kap. Grundskolan

Utvecklingssamtal och individuell utvecklingsplan

12 § Minst en gång varje termin ska läraren, eleven och elevens vårdnadshavare ha ett utvecklingssamtal om hur elevens kunskapsutveckling och sociala utveckling bäst kan stödjas. Informationen vid utvecklingssamtalet ska grunda sig på en utvärdering av elevens utveckling i förhållande till läroplanen. Utvecklingssamtal ska i vissa fall resultera i ett sådant åtgärdsprogram som avses i 3 kap. 9 §.

13 § Vid utvecklingssamtalet ska läraren i en skriftlig individuell utvecklingsplan

1. Ge omdömen om elevens kunskapsutveckling i förhållande till kunskapskraven i de ämnen som eleven får undervisning i, och
2. Sammanfatta vilka insatser som behövs för att eleven ska nå kunskapskraven och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för läroplanen.

Den individuella utvecklingsplanen får även innehålla omdömen om elevens utveckling i övrigt inom ramen för läroplanen, om rektorn beslutar det. Överenskommelser mellan läraren, eleven och elevens vårdnadshavare vid utvecklingssamtalet ska alltid dokumenteras i utvecklingsplanen. Rektorn beslutar om utformningen av sådan skriftlig information som ges i utvecklingsplanen. Skriftlig information om elevens skolgång får ges även vid andra tillfällen än vid ett utvecklingssamtal.

Lgr 11, 2.7 Bedömning och betyg, Riktlinjer

Läraren ska

/.../

- Genom utvecklingssamtal och den individuella utvecklingsplanen främja elevernas kunskapsmässiga och sociala utveckling
- Utifrån kursplanernas krav allsidigt utvärdera varje elevs kunskapsutveckling, muntligt och skriftligt redovisa detta för eleven och hemmen samt informera rektorn,
- Med utgångspunkt i föräldrarnas önskemål fortlöpande informera elever och hem om studieresultat och utvecklingsbehov, och
- Vid betygssättningen utnyttja all tillgänglig information om elevens kunskaper i förhållande till de nationella kunskapskraven och göra en allsidig bedömning av dessa kunskaper./.../

Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar

Som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal i skolan har rektorn det övergripande ansvaret för att verksamheten som helhet inriktas mot de nationella må-

Rapport

2011-10-20

12 (26)

Dnr 40-2011:2523

len. Rektorn ansvarar för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen och kunskapskraven. /.../

Stöd från forskning och utredningar:

Tvåspråkighet räknas allmänt som en framgångsfaktor inom forskningen. Se t.ex Lindberg (2002, 2009), och Axelsson (2002) som i sin tur hänvisar bland annat till Thomas och Collier 1997 och 2002). Satsningar på modersmålet har visat sig ha en positiv och avgörande betydelse för tvåspråkiga elevers andraspråksutveckling och allmänna skolförframgång. Genom att satsa på modersmålet stödjer man elevernas allmänna kunskapsutveckling.

Motivationen att lära sig modersmålet kan öka om undervisning erbjuds i modersmålet och attityderna till språket dessutom är positiva och dess status därigenom ökar (Hyltenstam och Tuomela 1996).

Många romer uttrycker en oro för negativa attityder och fördomar och uppger sin nationella bakgrund istället för den romska. Enligt en enkätundersökning från ombudsmannen mot etnisk diskriminering uppger mindre än 40 procent av de tillfrågade romerna sin romska bakgrund i skolan (Ombudsmannen mot etnisk diskriminering 2006). Skolverket kopplar det låga deltagandet i modersmålsundervisning till diskriminering av romer och menar att först när de känner sig trygga kan de i större utsträckning öppet identifiera sig som romer och delta i modersmålsundervisning. (Skolverket 2007)

Av ett flertal utredningar (Skolverket 2001, 2002, 2005, 2008; Ombudsmannen mot etnisk diskriminering 2008) framgår att modersmålsundervisningen på många sätt är fysiskt och organisatoriskt marginaliserad. Det gäller modersmålsundervisning i allmänhet, inte bara i de nationella minoritetsspråken. Ofta får eleverna ta sig till en annan skola för att få sin modersmålsundervisning och många gånger ligger undervisningen förlagd utanför timplanebunden tid, kanske även med en håltimme innan modersmålsundervisningen. Många gånger saknas lokaler för modersmålsundervisningen och de lokaler som finns ligger ofta avsides. Modersmålsläraren i sin tur kan behöva åka mellan ett flertal skolor i en kommun för att undervisa. Många modersmålslärare är inte en del av läroplanen och deltar inte i pedagogiska samtal på skolan. Denna marginalisering av modersmålsundervisningen är också något som Skolinspektionen iakttagit i sin kvalitetsgranskning av språk och kunskapsutveckling för barn och elever med annat modersmål än svenska (2010).

4.1 Har rektorn och personalen den kunskap som krävs för att bedriva tvåspråkig undervisning?

Syftet med frågeställningen är att undersöka den pedagogiska personalens kunskap om tvåspråkig undervisning, då den är direkt avgörande för kvaliteten på undervisningen. Frågeställningen avser även att belysa rektorns och personalens kunskap om de nationella minoriteternas rättigheter samt betydelsen av modersmål för elevers kunskapsutveckling och skolframgång.

Inom detta område granskas följande:

Undervisande lärare har kunskap om tvåspråkighet och modersmålets betydelse för kunskapsutveckling och skolframgång (2 kap. 34 § skollagen, Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar, Stöd från forskning och utredningar).

Undervisande lärare har utbildning i modersmålet samt pedagogisk högskoleexamen (2 kap. 13 §, 18 §, 20 § skollagen, stöd från forskning och utredningar).

Personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter (2 kap. 34 § skollagen, Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar).

Det finns rutiner för att säkerställa behovet av behöriga lärare till den tvåspråkiga undervisningen (2 kap. 13 §, 18 § och 20 § skollagen, Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar, stöd från forskning och utredningar).

Författningsstöd:

Skollagen (2010:800)

2 kap. Huvudmän och ansvarsfördelning

Lärare och förskollärare

Vilka som huvudmännen får använda för undervisning i skolväsendet

13 § Huvudmännen ska för undervisning använda lärare eller förskollärare som har en utbildning som är avsedd för den undervisning som läraren eller förskolläraren ska bedriva. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vilken utbildning som krävs för att få bedriva viss undervisning i skolväsendet.

18 § Om det inte finns någon att tillgå inom huvudmannens organisation som har den utbildning som krävs enligt 13 § eller ett behörighetsbevis enligt 15 § eller det finns

Rapport

2011-10-20

14 (26)

Dnr 40-2011:2523

något annat särskilt skäl med hänsyn till eleverna eller barnen, får huvudmannen använda en annan person för att bedriva undervisningen. En sådan person ska

1. Vara lämplig att bedriva undervisningen, och
2. I så stor utsträckning som möjligt ha en utbildning som motsvarar den utbildning som krävs för undervisningen.

En person som avses i första stycket får användas för att bedriva undervisning under högst ett år i sänder. Detta gäller dock inte om undervisningen avser

1. Modersmål, eller
2. Yrkesämne i gymnasieskola, gymnasiesärskola, kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå eller särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå.

Anställning av lärare och förskollärare

20 § Endast den som uppfyller följande kriterier får anställas som lärare eller förskollärare i skolväsendet utan tidsbegränsning:

1. Har någon typ av lärarexamen eller förskollärarexamen enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av högskolelagen (1992:1434) eller motsvarande äldre utbildning, eller
2. Har fått ett behörighetsbevis enligt 15 §. Den som inte uppfyller kraven i första stycket får dock anställas som lärare i skolväsendet utan tidsbegränsning, om han eller hon ska undervisa i modersmål eller i ett yrkesämne i gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå eller särskild utbildning för vuxna på gymnasial nivå. Detta gäller bara om
 1. Det saknas sökande som har utbildning som är avsedd för undervisning i modersmålet eller yrkesämnet,
 2. Den sökande har tillräcklig kompetens i modersmålet eller yrkesämnet, och
 3. Det finns skäl att anta att den sökande är lämpad att bedriva undervisningen.

Även den som ska bedriva undervisning enligt 17 § och som inte uppfyller kraven i första stycket får anställas som lärare i skolväsendet utan tidsbegränsning.

Kompetensutveckling

34 § Huvudmannen ska se till att personalen vid förskole- och skolenheterna ges möjligheter till kompetensutveckling. Huvudmannen ska se till att förskollärare, lärare och annan personal vid förskole- och skolenheterna har nödvändiga insikter i de föreskrifter som gäller för skolväsendet.

Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar

Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att /.../

- personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter,
 - /.../
-
- skolpersonalen får kännedom om de internationella överenskommelser som Sverige har förbundit sig att beakta i utbildningen

Stöd från forskning och utredningar:

Enligt utredningar (Skolverket 2001, 2005, 2007, SOU 2005:40, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering 2008, Språkrådet 2011) råder det stor brist på utbildade modersmålslärare i de nationella minoritetsspråken och i synnerhet romani. Bristen förvärras av problematiken kring de olika romska varieteterna. Där man sett till romers totala skolsituation och anställt modersmålslärare i romani som också fungerar som kulturtolk och kontakt mellan skolan och hemmet kan man se framgångar (Skolverket 1999, 2001 och 2010).

Utredningar visar vidare att det kan finnas attityder från huvudmän och rektorer kring undervisningen i modersmål som gör att de ger uttryck för att eleverna i stället bör satsa på svenskan. Dessa attityder menar Skolverket kan visa sig vid fördelning av resurser för modersmålsundervisningen (Skolverket 2001).

Kompetensutveckling för pedagoger om tvåspråkiga barns språk- och kunskapsutveckling är en framgångsfaktor som visat sig leda till ett förändrat förhållningssätt, nya arbetssätt och förändrade attityder och som i sin tur kan leda till organisatoriska förändringar i skolverksamheten (Axelsson m fl 2002).

Skolverket (2011) menar också att skolledaren har en betydelse i denna process att bli kunnig och medveten för att kunna erbjuda tvåspråkiga elever goda förutsättningar att utveckla språk, kunskap och identitet.

Skolinspektionens kvalitetsgranskning (2010) visar att det finns en stor okunskap bland skolpersonal om flerspråkighet liksom om elevernas bakgrund och språknivå. Detta leder till att de inte kan anpassa verksamheten. Man saknar kunskap om elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter liksom hur man kan arbeta för att gynna flerspråkiga barns lärande.

Rapport

2011-10-20

16 (26)

Dnr 40-2011:2523

I Skolverkets nyutgivna forskningsöversikt "Greppa språket. Ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet" framhävs att lärares förhållningssätt, attityder och val av arbetssätt har avgörande betydelse för flerspråkiga elevers kunskapsutveckling. Kunskap om och användning av speciell didaktik inriktad mot flerspråkighet gynnar deras lärande. Exempelvis att läraren fokuserar på en medveten utveckling av ordförrådet i alla ämnen, och vikten av att eleverna ges möjlighet att delta aktivt språkligt i många olika situationer, i helklass, i smågruppsarbete och individuellt. Forskarna betonar språkets allsidiga användning när det gäller flerspråkiga elevers lärande och vikten av att ämneskunniga och ämnesdidaktiskt skickliga lärare som är medvetna om språkets roll för elevers kunskapsutveckling. Men det är inte enbart läraren som är viktig i sammanhanget. Skolverket (2011) framhåller också betydelsen av att skolledaren är insatt i frågorna såsom ansvarig för skolans pedagogiska utveckling.

4.2 Är den tvåspråkiga undervisningen en del av skolans systematiska kvalitetsarbete?

Denna frågeställning syftar till att belysa hur den tvåspråkiga verksamheten följs upp och utvecklas med fokus på språkets betydelse för elevernas kunskaps- och identitetsutveckling. Rektorn behöver se till att det bedrivs ett systematiskt kvalitetsarbete där också lärarna deltar, i syfte att säkerställa en hög kvalitet på den tvåspråkiga utbildningen.

Inom detta område granskas följande:

Rektorn är förtrogen med den tvåspråkiga verksamheten (Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar).

Den tvåspråkiga undervisningen följs upp och utvärderas (4 kap. 3-7 §§ skollagen, Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar, 3 § förordning om försöksverksamhet med tvåspråkig undervisning i grundskolan)

Författningsstöd:

Skollagen (2010:800)

4 kap. Kvalitet och inflytande

Huvudmannanivå

3 § Varje huvudman inom skolväsendet ska på huvudmannanivå systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp och utveckla utbildningen.

Enhetsnivå

4 § Sådan planering, uppföljning och utveckling av utbildningen som anges i 3 § ska genomföras även på förskole- och skolenhetsnivå. Kvalitetsarbetet på enhetsnivå ska genomföras under medverkan av lärare, förskollärare, övrig personal och elever. Barn i förskolan, deras vårdnadshavare och elevernas vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i arbetet. Rektorn och förskolechefen ansvarar för att kvalitetsarbete vid enheten genomförs enligt första och andra styckena.

Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet

5 § Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet enligt 3 och 4 §§ ska vara att de mål som finns för utbildningen i denna lag och i andra föreskrifter (nationella mål) uppfylls.

Dokumentation

6 § Det systematiska kvalitetsarbetet enligt 3 och 4 §§ ska dokumenteras.

Åtgärder

7 § Om det vid uppföljning, genom klagomål eller på annat sätt kommer fram att det finns brister i verksamheten, ska huvudmannen se till att nödvändiga åtgärder vidtas.

Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar

Som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal i skolan har rektorn det övergripande ansvaret för att verksamheten som helhet inriktas mot de nationella målen. Rektorn ansvarar för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen och kunskapskraven. /.../

Förordning om dels fortsatt giltighet av förordningen (2003:306) om försöksverksamhet med tvåspråkig undervisning i grundskolan (med ändringar tom SFS 2011:421)

§ 3 En huvudman som deltar i försöksverksamheten ska kontinuerligt följa upp och utvärdera verksamheten.

Stöd från forskning och utredningar:

I Axelsson m fl. (2002) diskuteras centrala drag som är särskilt viktiga när det gäller tvåspråkiga elevers språk- och kunskapsutveckling.

- **Samsyn på tvåspråkiga barns språk- och kunskapsutveckling.** Med hänvisning till en artikel av Ragnar Eliasson på DN debatt 2002 menar de att förbättrad måloppfyllelse kan kopplas till att man inom verksamheten har en samsyn på hur man ska arbeta, vad som prioriteras och att detta är väl känt bland för-

Rapport

2011-10-20

18 (26)

Dnr 40-2011:2523

äldrar och elever. Det är också viktigt att det finns en positiv och samarbetsinriktad kontakt med hemmen.

- **Tydliga mätbara målformuleringar** som är kopplade till skolans övergripande mål och som går att följa upp.
- **Språkutvecklingsanalys** som genomförs regelbundet **Tillgång till särskilt stöd med åtgärdsplaner** som regelbundet följs upp
- **Uppföljning av verksamheten på olika nivåer** och att det dokumenteras

Lainio (2001) påpekar att negativa attityder till modersmålsundervisning kan leda till dålig information om modersmålsundervisning. Man diskuterar inte med föräldrarna, upplyser dem inte om kvaliteten och fördelarna med modersmålsundervisning. Han skriver att anledningen till ovanstående brister officiellt anges vara pengar, men påpekar att det faktiskt är en rättighet som kommunerna måste uppfylla. Många kommuner erbjuder ett lågt timantal i modersmål vilket gör att eleverna inte ges förutsättningarna att klara kunskapskraven i ämnet. Detta har påpekats av Skolverket (1997) och Skolinspektionen visar i sin kvalitetsgranskning från 2010 att resultatuppföljningar inte sker och att modersmål heller inte finns med i utvecklingssamtal och i de individuella utvecklingsplanerna.

4.3 Främjar den tvåspråkiga lärandemiljön elevernas språk- kunskaps- och identitetsutveckling?

Syftet med denna frågeställning är att undersöka om lärarna på ett medvetet sätt arbetar för att införliva elevernas bakgrund och erfarenheter i undervisningen. Vidare undersöks om lärarna utgår från en medveten pedagogisk idé om tvåspråkighet som resurs för elevernas kunskaps- och identitetsutveckling som omsätts i praktisk handling.

Inom detta område granskas följande:

Undervisningens utformning erbjuder och stimulerar eleverna att använda sina språkliga och kulturella kunskaper och erfarenheter (Lgr 11, En likvärdig utbildning, Lgr 11, Skolans uppdrag, Lgr 11, 2.2 Kunskaper, Riktlinjer, Stöd från forskning och utredningar).

Eleverna upplever att de har möjlighet till delaktighet och inflytande över både innehåll och form i undervisningen (4 kap. 9 § skollagen, Lgr 11, Rättigheter och skyldigheter, Lgr 11, 2.3 Elevernas ansvar och inflytande, Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar).

Undervisningen värnar även om den muntliga traditionen som finns i minoritetsspråket (Stöd från forskning och utredningar)

Det finns läromedel och annat pedagogiskt material att tillgå på minoritetsspråket som stödjer elevernas lärande (2 kap. 35 § skollagen)

Undervisningen på elevernas umgängesspråk erbjuds i den omfattning som behövs för att främja elevernas språk- kunskaps- och identitetsutveckling (Stöd från forskning och utredningar)

Författningsstöd:

Skollagen (2010:800)

2 kap. Huvudmän och ansvarsfördelning

Lokaler och utrustning och tillgång till skolbibliotek

35 § För utbildningen ska de lokaler och den utrustning finnas som behövs för att syftet med utbildningen ska kunna uppfyllas.

4 kap. Kvalitet och inflytande

Inflytande och samråd

Allmänt om barnens och elevernas inflytande

9 § Barn och elever ska ges inflytande över utbildningen. De ska fortlöpande stimuleras att ta aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen och hållas informerade i frågor som rör dem. Informationen och formerna för barnens och elevernas inflytande ska anpassas efter deras ålder och mognad. Eleverna ska alltid ha möjlighet att ta initiativ till frågor som ska behandlas inom ramen för deras inflytande över utbildningen. Elevernas och deras sammanslutningars arbete med inflytandefrågor ska även i övrigt stödjas och underlättas.

I 6 kap. 17 och 18 §§ arbetsmiljölagen (1977:1160) finns bestämmelser om elevskyddsombud.

Lgr 11, 1. Skolans värdegrund och uppdrag, En likvärdig utbildning

Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den ska främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper./.../Hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar och behov. /.../

Lgr 11, 1. Skolans värdegrund och uppdrag, Rättigheter och skyldigheter

Skolan ska klargöra för elever och föräldrar vilka mål utbildningen har, vilka krav skolan ställer och vilka rättigheter och skyldigheter elever och deras vårdnadshavare har. Att den enskilda skolan är tydlig i fråga om mål, innehåll och arbetsformer är en förut-

Rapport

2011-10-20

20 (26)

Dnr 40-2011:2523

sättning för elevers och vårdnadshavares rätt till inflytande och påverkan. Det är inte minst viktigt som underlag för den enskildes val i skolan.

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar. Undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet. Den ska utveckla deras förmåga att ta ett personligt ansvar. Genom att delta i planering och utvärdering av den dagliga undervisningen och få välja kurser, ämnen, teman och aktiviteter, kan eleverna utveckla sin förmåga att utöva inflytande och ta ansvar.

Lgr 11, 1. Skolans värdegrund och uppdrag, Skolans uppdrag

/.../ Språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade. Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva ska varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga.

Lgr 11, 2.2 Kunskaper, riktlinjer

/.../ Läraren ska

Organisera och genomföra arbetet så att eleven

- Utvecklas efter sina förutsättningar och samtidigt stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga,
- Upplever att kunskap är meningsfull och att den egna kunskapsutvecklingen går framåt,
- Får stöd i sin språk- och kommunikationsutveckling /.../

Lgr 11, 2.3 Elevernas ansvar och inflytande

De demokratiska principerna att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig ska omfatta alla elever. Elever ska ges inflytande över utbildningen. De ska fortlöpande stimuleras att ta aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen och hållas informerade i frågor som rör dem. Informationen och formerna för elevernas inflytande ska anpassas efter deras ålder och mognad. Eleverna ska alltid ha möjlighet att ta initiativ till frågor som ska behandlas inom ramen för deras inflytande över utbildningen.

Mål

Skolans mål är att varje elev

- tar ett personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö,
- successivt utövar ett allt större inflytande över sin utbildning och det inre arbetet i skolan, och
- har kunskap om demokratins principer och utvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former.

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan ska

- främja elevernas förmåga och vilja till ansvar och inflytande över den sociala, kulturella och fysiska skolmiljön.

Läraren ska

- utgå från att eleverna kan och vill ta ett personligt ansvar för sin inlärnin g och för sitt arbete i skolan,
- svara för att alla elever får ett reellt inflytande på arbetssätt, arbetsformer och undervisningens innehåll samt se till att detta inflytande ökar med stigande ålder och mognad,
- verka för att flickor och pojkar får ett lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen,
- svara för att eleverna får pröva olika arbetssätt och arbetsformer,
- tillsammans med eleverna planera och utvärdera undervisningen, och
- förbereda eleverna för delaktighet och medansvar och för de rättigheter och skyldigheter som präglar ett demokratiskt samhälle.

Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar

/.../Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att skolans arbetsformer utvecklas så att ett aktivt elevinflytande gynnas./.../

Stöd från forskning och utredningar:

Axelsson m fl (2002) menar att ju mer förankrat ett barns tänkande och lärande är i modersmålet, desto snabbare görs framsteg i svenskan och desto bättre kommer eleven att klara ämnesutvecklingen på svenska i slutet av skolgången. Detta gäller alla flerspråkiga elever.

Internationell forskning konstaterar att tvåspråkiga elever som får undervisning halva dagen på modersmålet och halva på det omgivande samhällets språk hamnar över eller mycket över genomsnittlig skolframgång (utöver den erhållna flerspråkigheten och den kulturella och språkliga kompetensen i modersmålet) Skillnaderna visar sig oftast efter årskurs 3 då undervisningen blir mer kognitivt krävande. Tvåspråkiga pedagoger visar sig också vara positivt för elevers identifiering med den egna tvåspråkigheten. Tvåspråkig ämnesundervisning gynnar lärandet, likaså elevers möjligheter att identifiera sig som tvåspråkiga. Den tvåspråkiga undervisningen bidrar till ett additivt synsätt där flerspråkigheten ses som en tillgång snarare än en brist (Thomas och Collier 2002 i Axelsson m fl 2002).

Rapport

2011-10-20

22 (26)

Dnr 40-2011:2523

Lindberg (2009) menar att attityderna till tvåspråkighet är viktigt då det får konsekvenser för olika utbildningsinsatser. Hon hänvisar till Garcia (2002) och menar att man ska uppmuntra flerspråkiga klassrum, att tvåspråkighet ska ses som något positivt som ger ett mervärde. Carlsson (2009) skriver om att flerspråkighet är ett perspektiv som saknas inom lärarutbildningen. Hon menar att en omedvetenhet om språket och dess betydelse återskapas i vardagens normer, värderingar och föreställningar och används i argument för beslut och praxis. Det finns en hel del forskning som betonar vikten av attityder och betydelsen av medvetenhet och synen på identitet. (Se forskningsstöd s 120-132 i Skolverket (2011)).

I en nyligen publicerad avhandling om tvåspråkig matematikundervisning (Norén 2010) visas att eleverna, förutom att de får möjlighet att använda två språk i undervisningen, gynnas av att tvåspråkigheten i större utsträckning ses som en resurs för inlärningen. Eleverna är engagerade och når i större utsträckning målen. Den tvåspråkiga matematikundervisningen tillåter eleverna att identifiera sig som tvåspråkiga även i klassrummet, vilket visar sig gynna motivationen inför matematikundervisningen. För att eleverna med ett annat modersmål ska utveckla en flerspråkig kompetens visar forskning att det behövs ett starkt stöd för användningen och utvecklingen av modersmålet såväl i familjen som i skolan. Elever som inte får ett aktivt stöd för minoritetsspråket utanför familjen riskerar att övergå till majoritetsspråket (Hyltenstam och Tuomela 1996).

I Skolverkets nyutgivna forskningsöversikt "Greppa språket. Ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet" framhävs att lärares förhållningssätt, attityder och val av arbetssätt har avgörande betydelse för flerspråkiga elevers kunskapsutveckling. Kunskap om och användning av speciell didaktik inriktad mot flerspråkighet gynnar deras lärande. Exempelvis att läraren fokuserar på en medveten utveckling av ordförrådet i alla ämnen, och vikten av att eleverna ges möjlighet att delta aktivt språkligt i många olika situationer, i helklass, i smågruppsarbete och individuellt. Forskarna betonar språkets allsidiga användning när det gäller flerspråkiga elevers lärande och vikten av att ämneskunniga och ämnesdidaktiskt skickliga lärare som är medvetna om språkets roll för elevers kunskapsutveckling. Men det är inte enbart läraren som är viktig i sammanhanget. Skolverket (2011) framhåller också betydelsen av att skolledaren är insatt i frågorna såsom ansvarig för skolans pedagogiska utveckling.

För konkreta exempel: se "Greppa språket" (Skolverket 2011).

4.4 Hur organiserar, genomför och följer skolan upp elevernas behov av särskilt stöd?

Toåspråkig undervisning har visat sig framgångsrik när det gäller elevers språk- kunskaps- och identitetsutveckling. Här undersöks om eleverna får det stöd som de har rätt till och i vilken mån det är anpassat efter varje enskild elevs behov.

Inom detta område granskas följande:

Det finns rutiner för att utreda och erbjuda särskilt stöd (3 kap. 8-9 §§ skollagen, Lgr, 2.8 Rektorns ansvar).

Stödinsatserna följs upp och utvecklas (3 kap. 8-9 §§ skollagen, Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar).

Det särskilda stödet är anpassat och utformat efter elevernas behov (3 kap. 8-10 §§ skollagen, Lgr 11, 2.2 Kunskaper, Riktlinjer, Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar).

Författningsstöd:

Skollagen (2010:800)

Information om barnets och elevens utveckling

Utredning

3 kap. Barns och elevers utveckling mot målen

8 § Om det inom ramen för undervisningen eller genom resultatet på ett nationellt prov, genom uppgifter från lärare, övrig skolpersonal, en elev eller en elevs vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att det kan befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, ska detta anmälas till rektorn. Rektorn ska se till att elevens behov av särskilt stöd skyndsamt utreds. Behovet av särskilt stöd ska även utredas om eleven uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation.

Samråd ska ske med elevhälsan, om det inte är uppenbart obehövligt.

Om en utredning visar att en elev är i behov av särskilt stöd, ska han eller hon ges sådant stöd.

Åtgärdsprogram

9 § Ett åtgärdsprogram ska utarbetas för en elev som ska ges särskilt stöd. Av programmet ska det framgå vilka behoven är, hur de ska tillgodoses och hur åtgärderna ska följas upp och utvärderas. Eleven och elevens vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta när ett åtgärdsprogram utarbetas.

Rapport

2011-10-20

24 (26)

Dnr 40-2011:2523

Åtgärdsprogrammet beslutas av rektorn. Om beslutet innebär att särskilt stöd ska ges i en annan elevgrupp eller enskilt enligt 11 § eller i form av anpassad studiegång enligt 12 § får rektorn inte överlåta sin beslutanderätt till någon annan.

Om en utredning enligt 8 § visar att eleven inte behöver särskilt stöd, ska rektorn eller den som rektorn har överlåtit beslutanderätten till i stället besluta att ett åtgärdsprogram inte ska utarbetas.

Utformningen av det särskilda stödet i vissa skolformer

10 § För en elev i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan ska det särskilda stödet ges på det sätt och i den omfattning som behövs för att eleven ska ha möjlighet att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås.

Lgr 11, 2.2 Kunskaper, Riktlinjer

Läraren ska /.../

- organisera och genomföra arbetet så att eleven /.../
 - får stöd i sin språk- och kommunikationsutveckling.

Lgr 11, 2.8 Rektorns ansvar

/.../Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att /.../

- Undervisningen och elevhälsans verksamhet utformas så att eleverna får det särskilda stöd och den hjälp de behöver
- Kontakt upprättas mellan skola och hem, om det uppstår problem och svårigheter för eleven i skolan
- Resursfördelningen och stödåtgärderna anpassas till den värdering av elevernas utveckling som lärare gör, /.../

Stöd från forskning och utredningar:

Inger Lindberg (2009) skriver i sin artikel *I det nya mångspråkiga Sverige* att både svensk som internationell forskning visar att referensramar, attityder och värderingar, som ofta är outtalade, ligger till grund för skolans förhållningssätt gentemot flerspråkighet och kulturell mångfald. Det är attityder som utgår från en enspråkighet och en homogen majoritetskultur som det självklara målet, vilket får konsekvenser för olika utbild-

ningsinsatser. Inger Lindberg konstaterar att det krävs betydligt mer än kursplaner och andra styrdokument för att "ge erkännande åt mångfalden i en skola där normen självklart präglats av homogen svenskhet".

Det finns tendenser enligt svensk forskning att svårigheter i skolarbetet för elever med annat modersmål än svenska kopplas till att de saknar något, ofta tillräckliga svensk-kunskaper eller en mer homogen, svensk referensram. Flerspråkighet och kulturkompetens som tillgång och resurs skulle skolan i större utsträckning kunna ta tillvara. (Axelsson m fl 2002, Fredriksson och Taube 2003, Haglund 2005, Carlson 2009). Forskning indikerar samstämmigt att flerspråkiga elever som vistas i en stödjande miljö, där barnets erfarenheter värderas och respekteras och där de av lärare betraktas som en tillgång, når bättre skolresultat. Att inkludera elevens modersmål i skolarbetet kan också stärka elevens självkänsla och tvåspråkiga identitet (Axelsson m fl 2002).

Referenser:

Axelsson, M., Lennartsson-Hokkanen, I. och Sellgren, M. (2002). *Den röda tråden. Utvärdering av Stockholms storstadssatsning – målområde språkutveckling och skolresultat*. Stockholm: Språkforskningsinstitutet i Rinkeby.

Carlson, M. (2009). Flerspråkighet inom lärarutbildningen. *Utbildning och demokrati*, 18:2, s. 39–66.

Fredriksson, U. och Taube, K. (2003). Svenska som andraspråk och kulturmöten. I: L. Bjar och C. Liberg (red.). *Barn utvecklar sitt språk*. Lund: Studentlitteratur.

Haglund, C. (2005). *Social interaction and identification among adolescents in multilingual suburban Sweden. A study of institutional order and sociocultural change*. Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet.

Hyltenstam, K. och Tuomela, V. (1996). Hemspråksundervisningen. I: K. Hyltenstam (red.). *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Lainio, J. (2001) The Protection and Rejection of Minority and Majority Languages in the Swedish School System. I: S. Boyd & L. Huss (ed.) *Managing Multilingualism in a European Nation-state*.

Lindberg, I. (2002). Myter om tvåspråkighet. *Språkvård*, nr 4.

Lindberg, I. (2009), I det nya mångspråkiga Sverige. *Utbildning och demokrati*, 18:2, s. 9–37.

Rapport

2011-10-20

26 (26)

Dnr 40-2011:2523

Norén, E. (2010). *Flerspråkiga matematikklassrum. Diskurser i grundskolans matematikundervisning*. Department of mathematics and science education, Stockholms universitet.

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (2006). *Diskriminering av romer i Sverige – Rapport från DO:s projekt åren 2002 och 2003 om åtgärder för att förebygga och motverka etnisk diskriminering av romer*.

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (2008a). *Diskriminering av nationella minoriteter inom utbildningsväsendet*.

Skolinspektionen (2010). *Språk- och kunskapsutveckling för barn och elever med annat modersmål än svenska*.

Skolverket (1997). *Barn mellan arv och framtid. Konfessionella, etniska och språkligt inriktade skolor i ett segregationsperspektiv*.

Skolverket (1999). *Romer och den svenska skolan*.

Skolverket (2001). *Uppdrag enligt regleringsbrev för 2000 att redovisa utvecklingen av modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning avseende de nationella minoritetsspråken*.

Skolverket (2002). *Flera språk – flera möjligheter. Utveckling av modersmålsstödet och modersmålsundervisningen*.

Skolverket (2005). *De nationella minoriteternas utbildningssituation*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2007). *Romer i skolan – en fördjupad studie*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2008). *Med ett annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet*. Västerås: Fritzes.

Skolverket (2010). *Nationella minoriteter i skolan*. Växjö: Fritzes.

Skolverket (2011) *Greppa språket. Ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet*.

SOU 2005:40). *Rätten till mitt språk – förstärkt minoritetsskydd*. Arbetsmarknadsdepartementet.

Språkrådet (2011). *Språksituationen i Sverige 2010. Omvärldsanalys utarbetad vid Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen*.